

- психологія особистості
- психологія управління
- політична психологія
- етнопсихологія
- соціологія

• СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ •

№6(26)

2007

Handwritten signature

	№	Стор.
СИНГАЇВСЬКА Ірина. Стимулювання особистісного розвитку керівників освітніх організацій	3	124
ЧЕРНОБРОВКІН Володимир. До питання прийняття ефективних рішень на засадах суб'єктно-діяльнісного підходу	4	115
Сімейна психологія		
ДЬЯКОНОВ Геннадій. Діалогічні дослідження батьківсько-дитячих відносин	6	133
КЛЯПЕЦЬ* Ольга. Шлюбно-сімейні домагання особистості як спосіб творення нею власного майбутнього	5	149
НОСКОВ Володимир, СУХОВА Олена. Вплив сімейного виховання на профорієнтацію підлітків	2	113
Вікова психологія		
КОТЕЛЬНИК Анастасія. Соціально-психологічні чинники формування ціннісних орієнтацій старшокласників	6	146
КОЦЬ Михайло, МУДРАК Ігор. Психологічні детермінанти конфліктної поведінки підлітків	1	162
ЛУЧАНСЬКА Вікторія. Проблема креативності в сучасній психології	3	154
СЕРЕДА Олена. Досвід спілкування старшокласників і вибір ними майбутньої професії	6	155
Психологічна залежність		
МИРОНЕНКО Ганна. Часові профілі „залежних“ і „вільних“ споживачів телевізійної продукції	2	168
Релігійна психологія		
ГАЛАМБА Микола, ПЕТРИК Валентин. Проблеми інтеграції України в ЄС в контексті використання європейського досвіду державно-церковних відносин	2	155
ДОЛГИХ Алевтина. Роль уявлень про трансцендентне в структурі психіки сучасної людини	2	145
ЛІЩИНСЬКА Олена. Релігійність українців очима українців	3	116
Практична психологія		
ГОРБУНОВА Вікторія, ГОНЧАР Ольга. Часова регламентація професійної діяльності: психологічний аналіз проблеми	5	111
Спортивна психологія		
ПЕТРОВСЬКА Тетяна, МАНЬКО Руслан. Розвиток інтуїтивних здібностей спортсмена	6	163
Соціальна робота		
КАЛАГІН Юрій. Охорона здоров'я військовослужбовців як складова соціальної сфери Збройних Сил України	5	157

Розвиток інтуїтивних здібностей спортсмена

Тетяна Петровська,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
Національного університету
фізичного виховання і спорту України
Руслан Манько,
магістрант факультету фізичної культури
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького

У статті аналізується наукова література з проблем використання інтуїції у прийнятті рішення. Розкривається роль інтуїції у варіативних видах спорту. Визначається рівень розвитку складових інтуїції в різних видах спорту.

Постановка проблеми

Останнім часом в психології спорту спостерігається зростання інтересу до вивчення інтуїції. Це обумовлюється тим, що інтуїтивні можливості допомагають спортсменам поліпшувати спортивні результати [5; 8]. Спортивна діяльність постійно ставить спортсмена в проблемну ситуацію вибору та прийняття правильного рішення стосовно стратегії і тактики змагальної діяльності, від чого залежить результат спортсмена [8]. Практично кожному спортсменові у його тренувальній чи змагальній діяльності в умовах браку інформації й часу для прийняття рішення доводилося удаватися до інтуїції. Особливо в таких видах спорту, як спортивне орієнтування, футбол, баскетбол, гандбол, фехтування тощо. Прийняття рішення і його реалізація в дії (наприклад, вибір напрямку руху воротаря в ситуації пенальті) залежить від рівня технічної, тактичної, фізичної та психологічної підготовленості спортсмена. Підготовлений спортсмен будує план своїх рухових дій на основі глибокого аналізу всіх елементів з урахуванням власного досвіду та знань, уміння передбачити хід подій, реалізувати свої здібності при зміні обставин [6]. Саме за допомогою включення інтуїтивних можливостей, на нашу думку, спортсмен може знайти найбільш правильне рішення в ситуації вибору і внаслідок цього підвищити спортивний результат.

Розвиток інтуїтивних здібностей спортсмена

Тетяна Петровська,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології і педагогіки
Національного університету
фізичного виховання і спорту України

Руслан Манько,

магістрант факультету фізичної культури
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького

У статті аналізується наукова література з проблем використання інтуїції у прийнятті рішення. Розкривається роль інтуїції у варіативних видах спорту. Визначається рівень розвитку складових інтуїції в різних видах спорту.

Постановка проблеми

Останнім часом в психології спорту спостерігається зростання інтересу до вивчення інтуїції. Це обумовлюється тим, що інтуїтивні можливості допомагають спортсменам поліпшувати спортивні результати [5; 8]. Спортивна діяльність постійно ставить спортсмена в проблемну ситуацію вибору та прийняття правильного рішення стосовно стратегії і тактики змагальної діяльності, від чого залежить результат спортсмена [8]. Практично кожному спортсменові у його тренувальній чи змагальній діяльності в умовах браку інформації й часу для прийняття рішення доводилося удаватися до інтуїції. Особливо в таких видах спорту, як спортивне орієнтування, футбол, баскетбол, гандбол, фехтування тощо. Прийняття рішення і його реалізація в дії (наприклад, вибір напрямку руху воротаря в ситуації пенальті) залежить від рівня технічної, тактичної, фізичної та психологічної підготовленості спортсмена. Підготовлений спортсмен буде план своїх рухових дій на основі глибокого аналізу всіх елементів з урахуванням власного досвіду та знань, уміння передбачити хід подій, реалізувати свої здібності при зміні обставин [6]. Саме за допомогою включення інтуїтивних можливостей, на нашу думку, спортсмен може знайти найбільш правильне рішення в ситуації вибору і внаслідок цього підвищити спортивний результат.

Ця проблема особливо актуальна саме зараз, оскільки широке застосування машин мало дало людині можливостей для розвитку її природних здібностей. Скажімо, поки людина щось винаходила і відкривала, її логічні пізнавальні можливості розвивалися практично до певної межі, в усякому випадку на певний момент часу, але інтуїтивні можливості залишилися такими ж, якими наділила природа первісну людину. Та розвиток цих можливостей постійно гальмується недовірою до себе, звичкою до розсудливої, логічної системи рішень [2]. Творча діяльність є рушійною силою, завдяки якій людина має потенційні можливості для самореалізації, пошуку та здобуття нових знань, вдосконалення природних здібностей. На нашу думку, саме інтуїтивне мислення може допомогти спортсменові вирішувати складні, „миттєві” спортивні завдання.

Інтуїція може виступати як спосіб взаємодії з невизначеністю завдання, дозволяючи обрати найбільш перспективні напрями для створення нового продукту і дати оцінку правильності, значущості ідей та гіпотез, що висуваються.

Мета дослідження: оцінити роль інтуїції в різних видах спорту.

Завдання дослідження: 1) проаналізувати науково-методичну літературу з проблем використання інтуїції в прийнятті рішення, визначити складові інтуїції та обґрунтувати методи її вивчення у спортсменів; 2) порівняти особливості прояву складових інтуїції у спортсменів різних видів спорту; 3) порівняти особливості прояву складових інтуїції у спортсменів орієнтувальників з різною спортивною кваліфікацією.

Методи та організація дослідження: вивчення науково-методичної та спеціальної літератури, психодіагностичні тести, методи математичної статистики.

Дослідження проводилось 2007 року на факультеті фізичної культури Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. В ньому взяло участь 90 студентів.

Результати дослідження та їх узагальнення

Інтуїція завжди привертала увагу дослідників, та в різні часи погляди на неї суттєво відрізнялися.

В історії розвитку науки відзначено два типи відкриттів. Перший тип – шляхом логічних операцій аналізу існуючих теорій. Другий базується на створенні нової теорії на основі „здогаду” про зв’язок розрізаних експериментальних фактів. Саме цей тип відкриттів ґрунтується на інтуїтивному „осяянні” дослідника.

Протягом усієї історії науки складалася думка про інтуїцію як здатність

відчувати істинність та безперечність того чи іншого факту. Саме з цієї причини інтуїтивне мислення ототожнювалось з відчуттям, уявою, інстинктом або передбаченням.

Ще за часів античності з'являється поняття інтуїції як „надчуттєвої”. Платон, наприклад, вважав інтуїцією позачуттєве сприйняття ідеї, а пізнання - заглибленням у себе та в свою суб'єктивну сутність. Споглядання ідей (прообразів речей чуттєвого світу) є видом безпосереднього знання, яке приходить як раптове осяяння, що припускає тривалу підготовку розуму.

Демокрит підкреслював логічну структуру мислення і роль розсудку при цьому. „У житті мудреця випадок відіграє незначну роль, але найголовніше в ньому облаштовував розум, і він буде облаштовувати постійно протягом всього життя”. Свідоме Демокрит висуває на перше місце, підкреслюючи водночас роль чуттєвого сприйняття [4].

Декарт вперше детально проаналізував співвідношення інтуїції та раціонального. Він доводив, що є істини, які виявляються не завдяки логічним міркуванням чи винаходу певної системи, а в результаті безпосереднього інтелектуального спостереження [3].

На думку Е. Канта, інтуїція використовується як первинне і безпосереднє поняття щодо усвідомлення речей, оскільки залежить від нього. Він розрізняв інтуїцію емпіричну, таку, що осягається через відчуття, і чисту - інтуїцію універсальну для пізнання істини, суті, що не відчувається як час і простір [7].

У філософських теоріях часто порівнюється як логіко-дискурсивний, так і інтуїтивний спосіб пізнавального осягнення реальності, спрямований на розкриття чогось „прихованого” від безпосереднього погляду, але розкриття здійснюється по-різному. Говорячи про логіко-дискурсивне та інтуїтивне осягнення реального світу, вказуючи при цьому на глибоку різницю між ними, багато авторів виявляють тенденцію до їх абсолютного протиставлення. На нашу думку, таке протиставлення має рацію лише як протиставлення двох різних способів отримання знання про внутрішню структуру об'єктів, що досліджуються. „За допомогою логіки доводять, за допомогою інтуїції винаходять”. У цьому афоризмі А. Пуанкаре вдало (хоч і не зовсім точно) вказано межю між логікою та інтуїцією [16].

Інтуїція є предметом вивчення не тільки у філософських, а й у психологічних теоріях.

В сучасному психоаналізі проблема інтуїції дискутується у зв'язку з проблематикою емпатії. Вважається, що інтуїція є результатом раптового зрозуміння, яке відноситься до індивідуально-особистої діяльності людини, тоді як емпатія припускає емоційне переживання, що виникає в аналітичній ситуації. Щодо інтуїції З. Фрейд висловлювався так: „Інтуїція - прихований, неусвідомлюваний першопринцип творчості” [17].

Л. де Бройль розглядав інтуїцію як специфічний метод „перескакування” через певні етапи логічного міркування, завдяки чому

виникає ілюзія прямого результату [1].

Ж. Піаже розглядав інтуїцію як образне мислення, що характеризує переважно дологічну стадію розвитку. Він вважав, що з віком роль інтуїції дещо зменшується, і вона поступається місцем більш соціальному типу мислення — логічному [12].

Отже, використання інтуїтивного мислення в процесі прийняття рішення чи віднайдення способу дії не нове в науці. Але для такої сфери діяльності, як спорт, науковий пошук на сучасному рівні психологічної науки обіцяє відкриття нових перспектив у підготовці спортсменів.

Для практичного застосування феномена інтуїції в спортивній практиці необхідно операціоналізувати це поняття, дати йому визначення та виокремити психологічні складові, що підлягають оцінці й виміру за допомогою методів психодіагностики, що і є предметом нашого теоретичного дослідження.

В психологічному словнику пропонується такий варіант визначення поняття „інтуїція”. Це евристичний процес, що полягає у знаходженні рішення на основі орієнтирів пошуку, не пов'язаних логічно або недостатніх для отримання логічного висновку [13].

Психолог О. Степаносова пропонує своє визначення. Інтуїція – це знання, що виникають в невизначеній ситуації, яке суб'єктивно сприймається як здогад, передчуття, внутрішнє чуття, наявність чогось такого, що не усвідомлюється [14].

Проаналізувавши різні визначення інтуїції, ми дійшли висновку, що інтуїція – це не тільки знання істини, яке дається без етапу логічного обміркування ірраціональним шляхом осяяння та віднайдення рішення. Інтуїція, крім усього цього, пов'язується з використанням знання для певної дії.

Отже, інтуїція – процес прийняття рішення, оцінки ситуації та несвідомий поштовх до дії за допомогою знань, що виникають у невизначеній ситуації, отриманих шляхом творчого осяяння, без усвідомлення шляхів та умов отримання інформації.

Незважаючи на те, що вчені майже однотайні в тому, що інтуїтивне знання дається без його усвідомлення, простежується неоднотайність думок щодо шляхів та механізмів надходження до людини цієї інформації (таблиця 1).

Таким чином, аналіз літератури та визначення поняття інтуїції дало нам можливість операціоналізувати поняття інтуїції, визначити її психологічні складові та функції в процесі прийняття рішення (таблиця 2)

Визначивши поняття та складові інтуїції, можна перейти до наступного завдання дослідження та обґрунтувати методи для визначення рівня прояву інтуїтивних здібностей та можливостей у спортсменів різних видів спорту і різної успішності змагальної діяльності.

Таблиця 1

**Порівняльний аналіз шляхів та механізмів отримання
неусвідомленої інформації**

Автор	Стпаносова (2003 р.)	Пірс (2006 р.)	Дейл (2006 р.)	Вершніна (2004 р.)	Дей (2005 р.)	Мак-Гаір (2005 р.)	Кресті (1989 р.)	Клекстон (1981 р.)	Бунге (1967 р.)
Чутливість		+		+			+		
Згодака	+		+			+		+	
Знання				+			+	+	
Відчуття	+		+		+				+
Дія		+			+				
Передбачення				+		+		+	+
Сприйняття	+	+			+		+		
Роздум				+				+	
Перелчуття	+		+			+			+
Досвід				+		+	+		+

В результаті аналізу літературних даних ми визначили оптимальний вибір методик, які найбільш ефективно дозволяють вирішити мету і завдання нашого дослідження.

1. Методика „Діагностика особистої креативності” Е. Тунік дозволяє визначити чотири особливості творчої особи: допитливість, уяву, складність і схильність до ризику. Цей опитувальник розроблений для того, щоб оцінити, в якому ступені спортсмен здатний на ризик, чи допитливий він, чи володіє уявою і чи віддає перевагу складним ідеям.

2. Методика „Оцінка рівня творчого потенціалу особи” – будь-яка фізична і розумова спортивна діяльність при досягненні спортивного результату неможлива без творчого потенціалу. Ця методика дозволяє виявити початковий рівень творчого потенціалу особи, визначає самооцінку особистих якостей і частоту їх прояву. На основі отриманих результатів маємо змогу спрямовувати спортсмена на вдосконалення його творчого потенціалу та розвиток психо-фізіологічних якостей. При цьому враховуються індивідуальні особливості спортсмена. Творча діяльність зумовлюється потребами спортсмена. Усвідомлення цих потреб є

джерелом, ідей, уявлень, що й допомагає приймати рішення. Творчість охоплює не тільки відчуття людини, а й розум, волю, пам'ять. На творчій діяльності позначаються чуття новизни справи, потреби в ній сучасності. У цьому зв'язку відбувається мобілізація духовних сил і неусвідомлена, інтуїтивна поява нових образів, способів дій у розв'язанні проблеми.

3. Методика „Соціально-перцептивна диференціація малих груп” допомагає визначити типи індивідуального сприйняття груп, а саме: індивідуалістичний, прагматичний, колективістичний. Завдяки визначеному типу маємо можливість спрогнозувати діяльність спортсмена в певній малій групі. Методика дозволяє формувати склад груп, що вплине на поліпшення спортивного результату.

4. Методика „Перцептивна оцінка стресостійкості” дозволяє визначити тип стресостійкості: стійкий, середній, помірний, нестійкий. Визначивши його, будемо мати змогу підвищувати стійкість до стресових ситуацій.

5. Методика „Діагностика домінуючої перцептивної модальності” С. Єфремцевої визначає, який тип сприйняття переважає у спортсмена: візуальний, аудіальний, кінестетичний. Визначивши індивідуальні особливості спортсмена, можна продуктивно керувати тренувальним процесом, який і є підґрунтям для набуття знань, умінь та навичок в навчально-тренувальному процесі.

6. Методика „Діагностика рівня особистої готовності до ризику” („PSK” Шуберта) дозволяє оцінити ступінь готовності до ризику. За її допомогою можна визначити потенційну здатність до високих показників у спортивній діяльності та встановити рівень мотивації спортсмена на досягнення успіху [15].

7. Методика „Стиль саморегуляції поведінки” за В. Моросановою [10] дозволяє діагностувати особливості процесу саморегуляції, яка забезпечує мобілізацію та інтеграцію психологічних особливостей спортсмена для досягнення мети діяльності та поведінки. Ця методика дозволяє вивчити індивідуальні особливості саморегуляції спортсмена у варіативних ситуаціях змагальної діяльності. До функціональних складових належать: індивідуальні особливості планування цілей; особливості моделювання як аналізу зовнішніх та внутрішніх умов діяльності; особливості програмування дій, що необхідно для досягнення цілей; особливості контролю, оцінювання та корекції власної активності.

До I та II групи спортсменів увійшли ті види спорту, в яких у процесі змагальної діяльності спортсмени мають приймати рішення в ситуаціях невизначеності при дефіциті часу.

Спортивне орієнтування ми виділили в окрему групу, оскільки вважаємо, що саме в цьому виді спорту успішність змагальної діяльності безпосередньо залежить від уміння спортсмена знайти правильне рішення в ситуації невизначеності.

I група спортсменів – футболісти й баскетболісти.

II група – орієнтувальники.

III група – легкоатлети з бігу на середні та довгі дистанції.

Кваліфікація у спортсменів всіх груп I і II спортивний розряд; вік 18 – 22 роки, стать чоловіча, в кожній групі по 20 осіб (таблиця 3).

Таблиця 2

Психологічні складові інтуїції

Функції	Параметри, що підлягають оцінюванню та розвитку	Методики оцінки
Оцінка ситуації	- тип сприйняття ситуації - відчуття - увага	„Соціально-перцептивна диференціація малих груп” „Діагностика домінуючої перцептивної модальності”
Отримання інформації та знань способом творчого відкриття	- творчий потенціал особистості - допитливість - уява - соціальна креативність	„Оцінка рівня творчого потенціалу” „Діагностика особистої креативності”
Вибір способу дії та передбачення розвитку подій (випереджене відображення дійсності, передбачення майбутнього)	- планування - моделювання - прогнозування - гнучкість - самостійність - оцінювання результативності	„Стиль саморегуляції-поведінки”
Поштовх до дії в ситуації невизначеності	- готовність до ризику - стесостійкість	„Перцептивна оцінка стресостійкості” „Діагностика рівня особистої готовності до ризику”

Таблиця 3

Порівняльна характеристика складових інтуїції у спортсменів різних видів спорту ($M \pm m$)

Група	Креативність	Творчий потенціал	Перцепція соціальна	Стресостійкість	Сприйняття	Готовність до ризику
I	40.73±1.3	110.05±2.8	10.47±0.3	33.31±1.7	11.57±0.5	16.15±1.0
II	40.55±1.2*	112.40±2.3*	10.50±0.4*	32.70±1.3*	11.45±0.5*	15.65±1.3*
III	37.05±1.0*	102.80±2.0*	9.15±0.4*	29.1±1.1*	10.20±0.3*	10.35±2.2*

Статистична достовірність між I – II, II – III, III – I групами: * - $p < 0.05$ достовірність різниці між досліджуваними групами.

Результати дослідження показали, що у спортсменів I – II груп результати майже однакові. Оскільки в цих видах спорту прийняття рішення відбувається майже постійно то, відповідно, спортсмен набагато

частіше покладається на інтуїцію. Різниця між II і III групою значна. Це пояснюється тим, що в ігрових видах спорту та спортивному орієнтуванні набагато частіше проявляються креативність, творчий потенціал, стресостійкість, здатність до ризику.

Далі було проведено тестування в трьох групах спортсменів орієнтувальників різної кваліфікації віком 18 – 22 роки, стать чоловіча.

I група – МС – КМС.

II група – I – II спортивний розряд.

III група – III спортивний розряд та без спортивного розряду (таблиця 4).

Таблиця 4

Порівняльна характеристика складових інтуїції у спортсменів орієнтувальників з різною спортивною кваліфікацією ($M \pm m$)

Група	Креативність	Творчий потенціал	Перцепція соціальна	Стресостійкість	Сприйняття	Готовність до ризику
I	* 42.44±0.6	* 110.05±2.8	* 10.47±0.3	* 33.31±1.7	* 11.57±0.5	* 16.15±1.0
II	* 39.90±1.2	* 112.40±2.3	* 10.50±0.4	* 32.70±1.3	* 11.45±0.5	* 15.65±1.3
III	** 35.10±1.4	** 102.80±2.0	** 9.15±0.4	** 29.1±1.1	** 10.20±0.3	** 10.35±2.2

Статистична достовірність між I – II, II – III, III – I групами: * - $p < 0.05$ достовірність відмінностей між досліджуваними групами; ** - $p < 0.01$ достовірність відмінностей між досліджуваними групами.

Результати показали, що між I і II групою різниця значна, між II і III різниця значна, між III і I дуже значна. Це можна пояснити тим, що у спортсменів МС – КМС (майстер спорту, кандидат в майстри спорту) набагато розвиненіший творчий потенціал, здатність до передбачення подій, стійкий рівень стресостійкості, високий рівень готовності до ризику тощо.

Підсумовуючи зазначене, можна твердити, що чим вища кваліфікація спортсмена, тим краще у нього розвинені складові інтуїції і, відповідно, сама інтуїція.

Висновки

1. Здібності людини зазвичай не обмежуються лише раціональним, прагматичним мисленням. Підсвідомість приховує в собі велику кількість незрозумілого, що неможливо збагнути винятково логічним шляхом. Інтуїція дає поштовх до здобуття якісно нових знань. Усе це в поєднанні з логічним обґрунтуванням створює надійний фундамент для прийняття спортсменом оптимального рішення, що зрештою призводить до

поліпшення спортивного результату.

2. Теоретичний аналіз дозволив з'ясувати робоче поняття та визначити функції інтуїції в процесі прийняття рішення спортсменами в ситуації невизначеності, до яких, на нашу думку, можна віднести такі функції, як оцінка ситуації, отримання інформації та знань способом творчого відкриття, вибір способу дії та передбачення розвитку подій і поштовх до дій.

3. До психологічних складових інтуїції, що підлягають оцінці та розвитку у спортсменів, можна віднести: особливості сприйняття ситуації, рівень креативності і творчого потенціалу, особливості регуляції поведінки, стресостійкість та готовність до ризику.

4. Емпіричне дослідження прояву інтуїтивних здібностей у спортсменів різних видів спорту довело, що достовірно вищими є результати у представників тих видів спорту, де спортивна і змагальна діяльність пов'язана з прийняттям рішення у складних ситуаціях вибору та невизначеності.

5. Ефективність змагальної діяльності у варіативних видах спорту пов'язана з проявом у спортсменів інтуїтивних здібностей.

Література:

1. Грановская Р. М. Интуиция и искусственный интеллект. – СПб., 1991. – 346 с.
2. Дейл С. Библия интуиции / Перев. с англ. – М.: ООО Издательский дом „София”, 2006. – 384 с.
3. Декарт Р. Рассуждение о методе // Избр. произведения: В 2 т. – М., 1989. – Т. 1. – С. 17 – 112.
4. Демокрит в его фрагментах и свидетельствах древности. – М., 1935 – 318 с.
5. Зубков С. А. Особенности тактического мышления ориентировщика на дистанции при выборе путей движения // Теория и практика физической культуры. – 1974. – С. 24 – 25.
6. Иванов Е. И. Начальная подготовка ориентировщика. – М., 1985. – 260 с.
7. Кант И. Критика чистого разума // Соч.: В 6 т. – М., 1964. – Т. 3. – 541 с.
8. Келлер В. С. Деятельность спортсмена в вариативных и конфликтных ситуациях. – К.: Здоровье, 1977 – 181 с.
9. Кретти Д. Психология в современном спорте. – М., 1989. – 320 с.
10. Моросанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции. – М.: Наука – 2001.
11. Петровська Т., Манько Р. Інтуїція спортсмена як можливість покращення спортивного результату в спортивному орієнтуванні. – Зб. наук. праць: Фізична культура, спорт та здоров'я нації. Вінниця, 2006.

випуск 6, Мін. освіти і науки України – С. 423 – 427.

12. **Пиаже Ж.** Речь и мышление ребенка: Пер. з фр. – М., Педагогика, 1994 – 528 с.

13. Современный словарь по психологии / За ред. В. В. Юрчука. – Минск, 1998. – 767 с.

14. **Степаносова О. В.** Современные представления об интуиции. // Вопросы психологии. – 2003. – № 4. – С. 133 – 143.

15. **Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М.** Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп: Учебное пособие. – М., Издательство Института Психотерапии. 2005 – 385 с.

16. **Філософія: Навч. посіб.** / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; За ред. І. Ф. Надольного. – 6-те вид, випр., і доп. – К.: Вікар, 2006. – 534 с.

17. **Фрейд З.** Психология бессознательного. – М., 1990. – 349 с.